

Kalevi Korpela

Muuttoliikettä ja tulevaisuutta pohtimassa

Kaikenkaikkiaan 99 osallistujaa kansoitti tämänkertaisen Siirtolaisuusinstituutin järjestämän viidennen muuttoliikesymposiumin Turun Rantasipi Ikituurissa. Kolmen päivän aikana kuultavana oli 20 esitelmää. Symposiumin anti voidaan koota neljään keskeiseen teemaan: muuttoliikkeiden analyysiin, tilastotilanteeseen, maahanmuuttajien asemaan sekä muuttoliikkeiden tulevaisuudenkuviin.

1. Muuttoliikkeiden suunnat ja määrät

Symposiumissa tuli monella suulla todettua, että erityisesti nuorten työkäisten maassamuutto tulee jatkossa suuntautumaan maakunta- tai valtakunnanosakeskuksiin. Tärkeä kysymys tällöin on, autioituuko maaseutu vai pystytäänkö sen elinkeinorakennetta monipuolistamaan. Onko maaseutu tulevaisuudessa kulutuksen kohde ja asuinpaikka, ei enää tuotantopaikka? Vastausten aineksia haettiin maaseutupolitiikasta, EU:n "tavoite 6"-ohjelmasta Pohjois- ja Itä-Suomen harvaanasutuille alueille sekä arvioimalla pärjäämisedellytyksiä EU:n alueiden välisessä kiristyvässä kilpailussa.

Tavoite 6-ohjelma tavoittelee panostusta uusille toimialueille ja elinkeinorakenteen sekä maatilojen monipuolistamista, kansainvälistä verkostoitumista ja yhteistyötä syrjäisen sijainnin haittoja poistamaan, nuorten ja naisten työllisyysmahdollisuuksien parantamista, sosiaalisten ja kulttuuristen toimintojen sekä kestävän kehityksen turvaamista. Maaseutupolitiikan suuntaviivoina esitettiin "synergiset monipalvelukeskukset", etätyöskentely, julkisen tuen suuntaaminen suoraan paikallisille toimintaryhmille sekä sektorihal-

linnon yhteensovittaminen horisontaaliseksi. Maaseudun työllisyyttä haettiin pienistä ja keskisuurista elintarvikeyrityksistä, mekaanisesta puunjalostuksesta, maaseutumatkailusta, luonnonmukaisesta ja bioenergian tuotannosta, maatilojen yhteistyöstä, alueellisista palvelutehtävistä sekä perustulomallista.

Yleisinä alueiden selviytymisedellytyksinä tuotiin esille inhimilliset voimavarat, hyvät tietoliikenne- ja liikenneverkostot, innovaatiokyky, monipuolinen koulutustarjonta sekä ympäristömyönteiset asenteet ja teot. Kuitenkin maaseutupolitiikan tavoitteiden ja hallinnon niveltyminen EU:n ohjelmiin ja tavoitteisiin nähtiin vielä ristiriitaisena ja epäselvänä asiana.

Helsingin seudulla työmatkaliikenne on kolminkertaistunut vuosien 1970 ja 1989 välillä. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen tutkimuksessa on selvitetty "heilurityömatkailijoiden" muotokuva. Asukaskyselyn perusteella erotettiin ns. asuntouramuuttajat sekä asuinympäristöä korostavat elämäntapamuuttajat.

Maastamuutto on hitaasti lisääntymässä EU-maihin, mutta myös niiden ulkopuolelle; aivovuotoa on parin viime vuoden aikana ollut nähtävissä hoitoalan, teknisen ja luonnontieteellisen sekä kaupallisen alan koulutuksen saaneissa muuttajaryhmissä.

Mahdollinen EMU-jäsenyys ja siitä seuraava valuuttakurssien häviäminen tekee kansantalouksista aluetalouksia, jolloin vaihteleva kilpailukyky heijastuu tuotannon määrän vaihteluihin, palkka- ja työttömyyseroihin sekä lopulta muuttoliikkeeseen. Mikäli alueiden sopeutumista ei haluta jättää em. tekijöiden varaan, käyte-

tään ylikansallista aluepolitiikkaa. USA esitettiin esimerkkinä siitä, miten sopeutuminen valuutta-alueen sisällä on vaatinut laajaa sisäistä muuttoliikettä.

2. Tilastot ja ennusteet

Viime vuosina Tilastokeskuksessa on rakennettu tiedostoja, joissa on yhdistelty eri vuosien poikkileikkausaineistoja. Tällaisia pitkäaikais- tai paneelianeistoja ovat mm. väestölaskentojen pitkäikäistiedosto 1970–1990 (johon tullaan lisäämään vuosien 1950 ja 1995 tiedot), työssäkäyntitilaston pitkäikäistiedosto 1987–1994 sekä yritykset ja niiden työvoiman käyttö 1989–1993 -aineistot. Tilastokeskuksessa on myös luotu aineisto ”Muuttoliike 1988, 1992”, jonka avulla voidaan tutkia asuntojen uustuotannosta syntyviä muutto- ja asuntoketjuja sekä uustuotannon vaikutusta muuttavien asuntokuntien asumistason. Näistä aineistoista tutkitaan tällä hetkellä mm. aivovuotoa, maassamuuttoa ja muuttojen vaikutuksia kotitalouksien tuloihin.

Väestöliitossa on kehitetty ennustemetelmää, jolla simuloidaan väestön tilaa eli etupäässä perherakennetta syntyvyyden ja kuolleisuuden lisäksi. Alhaisen, korkean tai realistisen maahanmuuton kehitysnäkymän valossa voidaan ennustaa väestön jakautumista perheaseman mukaan. Tarkasteltavana ovat mm. yksinelijät, lapsettomat ja lapsia omaavat avio- ja avioliitot.

Jatkossa perheiden sekä vuotta lyhyempien muuttojen toivottiin näkyvän entistä tarkemmin tilastoissa. Tilastoyhteistyö Baltian ja EU-maiden välillä tulee vaatimaan uusia ponnisteluja tilastoinnin vertailtavuuden kehittämiseksi. Tilastoyhteistyölle — kuten myös suunnittelulle ja ohjaukselle — asettunee uusia vaatimuksia, kun maastamuutto alkaa muistuttaa maassamuuttoa EU:ssa.

3. Maahanmuuttajien asema

EU:n Siirtolaisfoorumin puheenjohtaja Tara Mukherjee kaipasi ”sosiaalista Eurooppaa” ja todellisia tekoja ns. kolmansista maista muuttavien aseman turvaamiseksi. Nämä teot pitäisi aloittaa EU:n rakenteesta ja lainsäädännöstä. EU:n parlamentille ja oikeusistuimelle tarvittaisiin lisää valtaa ja päätöksentekoon kaivattaisiin julkisuutta. Koska EU:n pitäisi olla demokraattinen liitto, tarvittaisiin jonkinlainen eurooppalainen monikulttuurinen perustamiskirja tai julistus ihmisoikeuksien julistuksen hengessä.

Suomalaisten paluumuuttajien työttömyysprosentin on todettu olevan keskimäärin kolme kertaa suurempi paluumuuttovuoden lopussa kuin maassamme pysyneillä kansalaisilla. Ruotsissakin valtaosa ulkomaiselta komennukselta kotiin palaavista kokee paluun ongelmalliseksi. Työnantajat eivät ainakaan Turun seudulla näytä tarvitsevan tänne muuttaneita venäjänkielentaitoisia ihmisiä. Symposiუმissa kysyttiinkin, emmekö osaa käyttää ulkomaalaisia ja ulkomailla hankittua kokemusta ja osaamista hyväksemme Suomessa. Samassa yhteydessä tuotiin esille, että väliaikainen aivovuoto ja EU-muutto voidaan nähdä paitsi ongelmana myös voimavarana Suomelle.

Pakolaisuuskäsitettä ja turvapaikkahakemusten käsittelyä pyritään yhdenmukaistamaan Euroopan Unionissa. Vastapainoksi kysymyksenä nousi esiin Suomen mahdollisuus itsenäiseen ulkomaalaispolitiikkaan. Venäjältä ja Baltian maista tulevien pakolaisten vastaanottotilanteen Suomessa todettiin olevan vielä kehittymätön. Työpaikka ja yksilöidyt suunnitelmat nähtiin tärkeiksi, kun ulkomaalaisten jäsentymistä suomalaiseen yhteiskuntaan halutaan edistää. Sosiaaliturvan kannalta keskeinen kysymys on turvan riippuvuus asuinpaikasta tai työsuhteesta.

Pohjoismainen malli on perinteisesti ollut asumiseen sidottu, eikä liikkuvuutta nähty syynä lähteä muuttamaan Suomen sosiaaliturvaa tai arvolähtökohtia.

4. Tulevaisuudenkuvat

Ainoana asiana symposiumissa jäin kaipeamaan kulttuurin ja ihmisen sisäisen tilan pohdintaa. Koska yksiviivaiset ennustukset ovat näissä asioissa niin usein menneet pieleen, on parempi luonnostella symposiumin aineksista vastakkaisia kehitysvaihtoehtoja kuten loppuyhteenvedossa toivottiin.

Uhkakuvaa voidaan rakentaa kysymällä, onko 20-35-vuotiaiden joukko tulevaisuuden muuttoeliittiä vai raivaajasukupolvea (taas!), jonka työsuhteet ovat koko "elämänsuoran" ajan määräaikaista, ja joka joustaa palkoissa, työllisyydessä ja muuttamisessa. Pienenevän julkishallinnon työt ovat entistä useammin osa-aikaisia tai tilapäisiä. Enää ei makseta omistusasuntoa, vaan suurten ikäluokkien eläkekeitä ja vuokra-asuntoa. Henkistä muuntautumiskykyä, kielitaitoa, kansainvälisyyttä ja epävarmuutta pitää hankkia ja sietää. Kysymys kuuluu: miten perheet tulevat kestäämään tällaista elämäntapaa? Onko USA:ssa kestäetty; siellähän tuloerojen vähäisyys on hankittu suurella liikkuvuudella. The Economist-lehden (1995) mukaan USA:ssa oli v. 1991 länsimaista eniten yksivanhempaisia perheitä suhteessa perheiden kokonaislukumäärään. Isät alkavat olla katoava luonnonvara. Pitää muistaa, että muuttoa koskevat tutkimustulokset, joita saatiin paljon 1970- ja 1980-luvuilla, osoittavat, että muutto on aina myös paine- ja rasisutustekijä. Miten ympäristö tulee kestäämään lisääntyvän liikkuvuuden? Millainen elämänsenanne, arvomaailma ja luonteenrakenne pitää ihmisellä olla, jotta selviää näissä oloissa sekä liikkujana että paikallensaajana? Hät-

kähdyttävä on Pylkkäsen ja Palosen (1992) havainto, että laman aikana ihmiset ovat työttömyyden tai konkurssin kohdatessa varsin avuttomia. Kilpailuyhteiskunnan ihminen ei olekaan niin itsenäinen kuin päältäpäin näyttää, vaan ulkopuolisten raamien ja roolien kannattelema. Pelkistään: niin kauan kuin on rooli ja työpaikka, niin kauan on itsevarma ja touhukas.

Toivokuvan aineksia voisi koota olettamalla, että suomalaisten kiinnostus muihin kielisiin kuin englanttiin alkaa selvästi lisääntyä. Maaseutualueet saavat EU:lta tukea eikä liikkuvuus tule olemaan niin suurta kuin USA:ssa, koska eurooppalaiset osaavat vaatia sosiaaliturvaa. Muuntumiskykyä kylläkin tarvitaan, koska työmarkkinoiden ja talouksien joustavuus lisääntyy. Työn käsite ja merkitys muuttuu. Lapset oppivat, että pysyvyys ei ole maantieteessä ja paikassa, vaan henkisissä arvoissa ja jatkuvassa muutoksessa. "Mobile home" tulee tutuksi myös suomalaisille. Ympäristöala ja -teknologia sekä palvelu- alat tuovat entistä enemmän työtä ja toimeentuloa. Sähköautot tekevät läpimurron.

Tarpeita tutkimukselle tulevaisuudenkuvienkin perusteella siis on ja niitä tuli symposiumissa esille paljon: mm. Suomeen ulkomailta palaavien tilanteen ja vastaanoton selvittäminen, eri muuttajaryhmien tarkempi erittely erityisesti EU-muuttajien osalta, pakolaisten maassamuutto sekä Suomen eri alueiden pärjäämisedellytykset EU:ssa.

Lähteet:

5. muuttoliikesymposiumin esitelmät ja työryhmäraportit.

Home sweet home. The Economist, sept. 9th, 1995, 21-25.

Pylkkänen, K. & Palonen, K. (1992) Epävakaata ja epävakaa persoonallisuus. Kokemuksia psykoterapian soveltamisesta taloudellisen kriisin kohtaamiseen. Psykoterapia, 2-3, 40-51.